

Literatura 16.–19. století

Období, které začíná zhruba kolem roku 1500, kdy končí éra velkých katalánských klasiků a jež završuje rok 1830 s nástupem prvních romantiků, bývá označováno jako „**decadència**“, čili jako období úpadku. Toto období je bezesporu poznamenáno sekundarizací a dialektickým štěpením katalánštiny, což bylo podmíněno dobovými událostmi. Jako nejdůležitější události tohoto období je třeba mezi jinými uvést například spojení katalánsko-aragonské dynastie s dynastií kastilskou, což mělo za následek výraznější použití španělštiny jakožto jazyka dvora, dále pak odsun obchodní činnosti ze Středomoří do Atlantiku, což byl důsledek objevení Ameriky, či také přesun dvora do centra iberského poloostrova, kam následně emigrovala velká část katalánské šlechty. Během období krále Felipa V byla rovněž zrušena Cancelleria Reial, což byl důležitý prvek sjednocení a standardizace jazyka. Dalšími význačnými událostmi tohoto období byly porážky Katalánců ve válkách Ženců (1640–1652) a ve Válce o trůn (1705–1714), které ještě více prohloubily krizi katalánské společnosti a způsobily smrt nebo exil mnoha katalánských autorů. V roce 1717 byly zrušeny katalánské instituce a katalánština byla zakázána jako úřední jazyk.

Všechny tyto události způsobily velké ztráty bohatým rodům, které financovaly nebo samy tvořily kulturu. Mnoho z těchto rodů upadlo do velké ekonomické krize anebo následovalo šlechtu do středu Španělska, kde pokračovalo ve svých mecenášských činnostech, ovšem již ve prospěch španělštiny.

Avšak jistý druh úpadku lze vysledovat pouze v oblasti tzv. literatury vysoké. Literatura nízká, lidová, žila svým životem dál (i když zde zažité označení „lidová“ přesně neplatí a je v podstatě zavádějící). K větší popularitě a šíření lidové tvorby také přispěl velkou měrou knihtisk. Tento druh literatury, k němuž je třeba přiřadit i díla religiózní povahy, se zasloužil o to, že v průběhu třistaletého vývoje katalánské literatury nedošlo nikdy k přerušení katalánské literární tradice.

Renesance

Nejvýraznějším představitelem katalánské renesance na poli poetickém je **Pere Serafí** (1505/1510–1567), přezdíváný Lo Grec. Pro jeho tvorbu je charakteristická nejen syntéza starých a nových poetických směrů, ale i těch domácích a zahraničních. Tato pestrost je nejvíce patrná v jeho díle *Dos llibres de poesia popular en llengua catalana* (1565).

Dramatická tvorba našla svého představitele v muži jménem **Joan Timoneda** (1518/20–1583). Mezi jeho díla se řadí *L'Església militant* nebo *El castell d'Emaús*. Po-

zornost však zasluhuje i jeho dílo poetické *Flor de enamorados* (1562), které obsahuje padesát čtyři básní v katalánštině.

Z oblasti prózy je třeba zmínit mystické a alegorické dílo nesoucí název *Espill de la vida religiosa* (1515), které je přisuzováno jistému mnichovi jménem **Miquel Comalada** a ve své španělské verzi (*El Deseoso*) se stalo velmi populárním. Bylo přeloženo i do celé řady jiných jazyků a lze jej označit za nejlepší dílo směru tzv. *devotio moderna*.

Velké popularitě se těšila i díla historiografická. V roce 1557 napsal **Cristòfol Despuig** *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, dílo, které se však kvůli inkvizici dočkalo vydání až v 19. stol.

Baroko

Katalánské baroko bylo z hlediska tvořivé schopnosti z velké části podřízeno baroku španělskému. Katalánští autoři hledali ve španělštích umělcích kritéria modernity, která jim scházela. To ovšem neznamená, že by kvalita jejich tvorby byla nižší než kvalita tvorby španělské, i když je pravda, že tato tvorba neodpovídala lyrické kategorii kastilské barokní literatury, která byla mnohem kritičtější a náročnější.

Katalánské baroko v sobě reflektuje pocit frustrace a zklamání společnosti. Reakce na tuto situaci se objevují ve formě protestu, duševního neklidu, útěku pomocí literatury a konformismu vůči tehdejšímu údálostem. V literární tvorbě, konkrétně v použitém jazyku, to pak znamená kontrast mezi zásadními pojmy jakými jsou život a smrt, skutečnost a fantazie nebo pojmy pozemštějšími, jakými jsou světlo a stíny, krása a ošklivost atd. Dále se literární tvorba tohoto období vyznačuje deformacemi na úrovni karikatury a na úrovni absolutní krásy, umem dle nových kánonů krásy, tzn. čím složitější, tím krásnější – což dělá z barokní literatury literaturu elitní – a také přehršelem motivů, dynamismem a vitalismem založeným na alteraci syntaktického pořadí.

Nejvýznačnějším představitelem katalánského baroka je **Francesc Vicenç Garcia** (1579–1623), známý též pod pseudonymem Rector de Vallfogona. Francesc Vicenç Garcia si osvojil poetické formy vlastní kastilským básníkům (sonet, decima) a témata pro baroko typická: samota, smrt, rozčarování atd. Jeho dílo není nijak rozsáhlé a tiskem vyšlo až v samém počátku 18. století, kdy bylo vydáno pod názvem *L'harmonia del Parnàs* (1703).

Text 1

**A UNA HERMOSA DAMA DE CABELL NEGRE
QUE ES PENTINAVA EN UN TERRAT AB UNA PINTA DE MARFIL**

*Amb una pinta de marfil polia
sos cabells de finíssima atzabeja,
a qui los d'or mes fi tenen enveja.
en un terrat, la bella Flora, un dia.*

*Entre ells la pura neu se descobria
del coll que, amb son contrari, més campeja
i, com la mà com lo marfil blanqueja,
pinta i mà d'una peça pareixia.*

*Jo, de lluny, tant atònit contemplava
lo dolç combat, que amb extremada gràcia
aquestos dos contraris mantenien,*

*Que el cor, enamorat, se m'alterava
i, temerós d'alguna desgràcia,
de prendre'ls tregües ganes me venien.*

FRANCESC VICENT GARCIA,
sonet

Dalším katalánským barokným básníkem je **Francesc Fontanella** (1610/20–1680/1685). Jeho poetická tvorba je v zásadě milostná a z tvorby dramatické stojí za zmínku dvě díla: *Amor, fermesa i porfia* (1640), tragikomedie s jistou dávkou bukolistických výjevů a *Lo desengany* (1650).

Text 2**A LA MORT DE NISE**

*Oh, dures fletxes de mon fat rompudes,
rompudes per ferir més doloroses,
que, llevant-me les plomes amoroses,
deixau al cor les puntes més agudes!
Flames més eclipsades que vençudes,
aurores algun dia lluminoses,
ombres ja de ma vista tenebroses,
tenebroses, mortals, però volgudes.*

*Principi trist de penes inhumanes,
terme feliç de l'ànima afligida
que per alívio son dolor adora;
fletxes sereu i flames soberanes
si llevau a mon cor la trista vida
per donar a mos ulls eterna aurora.*

FRANCESC FONTANELLA

Klasicismus

Představitel klasicistního divadla a poezie je **Joan Ramis i Ramis** (1746–1819), advokát a historik, který nakonec pojal za svůj literární jazyk španělštinu – jev pro katalánské autory v období „úpadku“ zcela běžný. Mezi jeho nejlepší poetická díla patří *Ègloga de Tirsis i Filis* (1783) a z jeho děl dramatických je pak třeba zmínit především *Lucrecia* (1769).

Představitelem narativní klasicistní prózy je **Rafael d' Amat** nebo-li Baró de Maldà (1746–1818). Jeho celoživotní dílo *Calaix de sastre*, psané na způsob osobního deníku, lze považovat za významnou kroniku představující život v Barceloně na přelomu 18. a 19. století.

Renaixença (1833–1877)

Pod pojmem „Renaixença“, čili *katalánské národní obrození* vnímáme období od konce tzv. Dekadence („úpadku“) do začátku Modernismu. Přesněji se časové rozmezí tohoto obrození vymezuje od roku 1833, kdy vyšla z pera básníka jménem Bonaventura Carles Aribau báseň s názvem „*La pàtria*“, do roku 1877, kdy byli v rámci básnické soutěže *Jocs Florals* („Květinové dny“), oceněni za své básně Jacint Verdaguer a Àngel Guimerà. Tyto dva poetické počiny byly důkazem, že vliv hnutí, které si vytyčilo za cíl očistu a nápravu jazyka a literatury, se projevil do takové míry, že katalánská literatura byla připravena nastoupit cestu normalizace. Tímto pojmem se pak označuje i kulturní hnutí a národní uvědomění, které s sebou přinesla průmyslová revoluce a které bylo iniciováno buržoazií ovlivněnou nastalými změnami. Kořeny hnutí lze vysledovat již ve stoletích předcházejících. Práci v obrozeneckém duchu na poli jazykovém, literárním a historickém započali již osvícenci, a to dávno předtím, než se naplno projevil romantické tendence. Konkrétněji je pak „Renaixença“ výsledkem několika historických skutečností, z nichž nelze opomenout zhroucení státního aparátu během francouzské okupace nebo rostoucí napětí mezi katalánským průmyslovým sektorem a sektorem agrárním, který představoval zbytek Španělska.

Roku 1841 sepsal **Rubió i Ors** ke svým básním, které publikoval na stránkách časopisu *Diario de Barcelona*, úvod manifestující jeho záměry pro dosažení kultury čistě katalánské a šířené v katalánštině. Mezi jeho záměry nechybělo ani znovuzavedení poetického středověkého konkurzu „Květinové hry“. Je třeba ale mít na paměti, že pro nastolení úplné identifikace mezi jazykem a vlastí bylo třeba, aby si katalánská společnost uvědomila společenskou a kulturní životaschopnost používaného jazyka. A především aby ti, kteří používají katalánštinu doma a kastilštinu na veřejnosti, cítili, do jakého rozporu se tím dostávají. Dále pak, aby se sama buržoazie zajímala o jazyk a kulturu, která je jí vlastní.

Proto si obrozenci vytyčili cíle, jakými byla rekonstrukce středověké katalánské historie a jejího národního rozkvětu, dále pak znovuoživení a šíření středověké klasiky, dále sběr veškeré poezie a legend založených na ústní tradici, potom také vytvoření modelu jazyka a jeho očisty (kodifikace, lexikum a ustálení pravopisu). Dalšími cíli obrozenců bylo vytvoření literatury ve všech jejich žánrech, založení novin a nakladatelství a v neposlední řadě posílení moci institucí, které již buďto fungovaly (jako např. Academia de Bones Lletres de Barcelona) nebo vytvoření institucí nových (*Jocs Florals*).

Chronologicky je činnost hnutí „Renaixença“ paralelní s vypuknutím **Romantismu** v Katalánsku. Duch tohoto nového hnutí se dostal do Katalánska prostřednictvím ča-

sopisu *El Europeo* (1823). Jeho redaktory byly **Ramon López Soler**, již zmíněný **Bonaventura Carles Aribau** a tři další zahraniční spisovatelé, jenž tvořili skupinu, která si říkala „Escuela romantico-espiritual“. Během absolutistické vlády Fernanda VII. však museli svoji činnost pozastavit. Po jeho smrti, v roce 1833, se objevily další romantické časopisy jakými byly *El Vapor* nebo *El Propagador de la Libertad*. Fakt, že tato dvě hnutí působila v Katalánsku téměř současně, ztěžuje objektivní pohled na hnutí „Renaixença“, jemuž šlo o nápravu kultury a časem i národa a jež mělo i politický rozměr. Mnohokrát byla „Renaixença“ chápána jako pouhý odraz Romantismu. Je to logické, neboť Romantismus inklinoval k historii a akcentoval vše, co bylo lidové, tíhnul k tradicím a byla mu blízká obrana jazykových a národních minorit. Romantici sice podporovali obrozenecké myšlenky, ale v počátcích byli co do vzkříšení jazyka a katalánské kultury skeptičtí. Romantismu a „Renaixença“ jsou tedy dvě hnutí, která se střetla v čase a v prostoru.

Romantismus vznikl v Německu a Anglii na konci 18. století a odtud se také rozšířil do celé Evropy. V roce 1823 pronikl i do Španělska. V roce 1830 vydal **Ramon López Soler** román *Los bandos de Castilla*, jehož úvod byl přijat jako manifest katalánského romantismu a historického románu. V letech 1830–1840 se hnutí konsolidovalo, opustilo aristokratické zázemí a proniklo i do jiných společenských vrstev. Směr, kterým se bude literatura ubírat, určovala buržoazie, která měla ve společnosti zásadní slovo. Rozvoj literatury podstatně změnil společensko-ekonomickou a kulturní strukturu země. Měnilo se vnímání světa a sociální postavení spisovatele. Ten postupně získával díky knižnímu průmyslu částečnou ekonomickou svobodu. Industrializace pak měla zásadní vliv i na rozvoj novinářství. Je třeba ale podotknout, že všechny tyto první romantické počiny se odehrávaly v kastilštině, což je přičítáno prakticky neexistující novinářské a nakladatelské tradici tvorby v rodném jazyce, ze které by mohl být katalánský autor živ. Navíc intelektuálové vnímali katalánštinu jako jazyk ne hodný velkých literárních počínů. Na „úplnou“ literaturu v katalánštině bylo třeba si počkat až do 60. let 19. století. Jediným žánrem, který byl pěstován v katalánštině již od samého počátku, byla poezie.

„Květinové hry“ (*Jocs Florals*)

Během 19. století vznikl nápad znovuobnovit středověkou poetickou soutěž, a to především za účelem vychovat publikum, které by bylo schopné „konzumovat“ literaturu v katalánštině a tím pádem dát společenskou prestiž literatuře psané v katalánštině. V čele této soutěže stály výrazné osobnosti kulturně-společenského života, které se vyznačovaly snahou vytvořit literaturu v katalánštině ve všech jejích žánrech a které také usilovaly o vytvoření nové generace básníků a které se snažily motivovat mladé k pokračování v této tradici. Kolem literární soutěže *Jocs Florals* vznikla první nakladatelství v katalánštině.

Jacint Verdaguer (1845–1902)

Pocházel z chudých venkovských poměrů, jako desetiletý vstoupil do semináře ve městě Vic a v roce 1870 byl vysvěcen na kněze. Již v mládí se u něj projevil básnický talent a v roce 1865 se poprvé zúčastnil soutěže „Květinové hry“. Dva roky strávil plavbou po Atlantiku, což jej inspirovalo k napsání epické básně *L'Atlàntida* (1877). V 80. letech byl politicky činný. Ve druhé polovině 80. let prošel hlubokou spirituální změnou a stal se horlivým hlasatelem evangelia. Praktikováním exorcismu se dostal do konfliktu s církví, byl označen za duševně slabého a bylo mu zakázáno vykonávat kněžskou činnost, což nesl Verdaguer velmi těžce. Po letech byl pak rehabilitován.

Verdaguer byl především básník, i když je autorem několika výjimečných próz (*Excursions i viatges*, 1887; *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, 1889; *En defensa pròpia*, 1895.)

Jeho tvůrčí období lze rozdělit na tři etapy. V první (1860–1877) se věnoval psaní především duchovní poezie – sem spadá například *L'Atlàntida*, která byla oceněna na „Květinových hrách“ v roce 1877.

Druhá etapa je ve znamení jeho druhé epické básně, *Canigó* (1866) a třetí etapa (1886–1902) je ve znamení děl poznamenaných jeho problémy s církví.

Z Verdaguerovy vlastenecké poezie je třeba zmínit díla *Pàtria* (1888), *Montserrat* (1889) a *Aires de Montseny* (1901). Z religiózní poezie je to *Natzaret* (1890), *Bethlem* (1891), *La fugida d'Egipte* (1893), *Flors de Maria* (1902) a *Al Cel* (1903).

Verdaguer je považován za nejdůležitějšího autora katalánské literatury 19. století. Jeho přínos na poli poetickém a potažmo jazykovém je srovnáván s vlivem, který měl ve své době Ramon Llull. Jeho báseň *L'Atlàntida*, kterou napsal po své cestě po Karibiku, dosáhla mezinárodního ohlasu a je přeložena do dvanácti jazyků. Lze ji vnímat jako evokaci mytologického a ideálního místa. V díle *Canigó* (1886) (Canigó = hora ve francouzských Pyrenejích) se Verdaguer snaží naopak postihnout reálné místo a hledat kořeny Katalánska. Na pozadí geografického popisu Pyrenejí a hory Canigó rozvíjí příběh založený na katalánské báji o hraběti Tallaferro. V příběhu umístěném do středověku do doby reconquisty jsou mytologické motivy.

Verdaguer je ceněn především proto, že prakticky bez opory vysoké literatury vytvořil vspělé dílo, které posloužilo i jako pilíř pro pozdější generace básníků.

Po mnoha letech se v osobě Verdaguera objevil také básník, který byl schopen postihnout duši katalánského národa. Toto pojetí nejlépe vystihují jeho básně *Virolai* nebo *L'emigrant*.

Jeho dílo bylo přeloženo do řady jazyků. Ve své tvorbě se dotýká dvou hlavních témat, kterými jsou Katalánsko a Bůh, jež by do řeči *Květinových her* mohla být přeložena jako Vlast a Víra. Třetímu komponentu hesla *Květinových her*, lásce, se Verdaguer ve své poezii nevěnoval.

L'EMIGRANT

*Dolça Catalunya,
pàtria del meu cor,
quan de tu s'allunya
d'enyorança es mor.*

I

*Hermosa vall, bressol de ma infantesa,
blanc Pirineu,
marges i rius, ermita al cel suspesa,
per sempre adéu!
Arpes del bosc, pinsans i cadernerres,
cantau, cantau;
jo dic plorant a boscos i riberes:
adéu-siau!*

II

*¿On trobaré tos sanitosos climes,
ton cel daurat?,
mes ai, mes ai!, ¿on trobaré tes cimes,
bell Montserrat?
Enlloc veuré, ciutat de Barcelona,
ta hermosa Seu,
ni eixos turons, joiells de la corona
que et posà Déu.*

III

*Adéu, germans; adéu-siau, mon pare,
no us veuré més!
Oh, si al fossar on jau ma dolça mare
jo el llit tingués!
Oh mariners, el vent que me'n desterra,
que em fa sofrir!
Estic malalt, mes ai!, torneu-me a terra,
que hi vull morir!
Gloria al Senyor: tenim ja patria amada,
qué altívola es, qué fórtia al despertar!
al Pirineu miraula recolzada,*

son front al cel, sos peus dintre la mar.
Branda ab son puny la llança poderosa;
lo que ella guanye ho guardará la Creu:
sobre son pit té sa fillada hermosa
que'ns fa alletar ab fe y ab amor seu.
Brecèmla encara en est breçol de serres,
enrobustim sos braços y son cor,
sos braços fem de ferro per les guerres,
mes per la pau umplim son pit d'amor.
Patria! «t doná ses ales la victoria;
com un sol d'or ton astre's va llevant;
llança á ponent lo carro de ta gloria;
puix Deu t'empeny, ¡oh Catalunya! avant.
Avant: per monts, per terra y mars no't pares,
ja t'ès petit per trono'l Pirineu,
per esser gran avuy te despertares
á l'ombra de la Creu.

KONEČNÝ FRAGMENT CANIGÓ (1886)